

Eshatoloogiline nostalgia*
Arhimandriit Grigorios D. Papathomas
EAÕK Püha Platoni seminari dekaan

„... See Valguse-igatsus näitab, et mul on õigus.
See räägib mulle ühest teisest maailmast, mu tõelisest Kodumaast.
Kas on sel tänapäeval inimeste jaoks veel mingit tähendust?
(Albert Camus, Suvi)

Mingem siis tema juurde väljapoole leeri, kandes tema teotust.
Sest meil pole siin jäädavat linna, vaid me taotleme tulevast.
(Hb 13, 13-14)

Aga meie kodupaik asub taevas, kust me ka
ootame Päästjat - Issandat Jeesust Kristust.
(Fi 3,20)

„Nostalgia,” ütleb üks antiikaja filosoof, „kingib inimesele meeldivaid hetki, ihaldatud kogemusi ja häid mälestusi, mis tule(ne)vad minevikust ning mida tegelikkus ja olevik talle pakkuda ei saa”. Seega just antiikaeg näitab meile, milles seisneb mõiste „nostalgia” sisu ja tähendus. Aga kuidas see sõna meieni on jõudnud?

„Nostalgia” mõiste

Nagu teada, on termin „nostalgia” (νοσταλγία) vana-kreeka sõna; esimest korda kohtame seda Homerose teostes („Odüsseia” nõstimon êmar (νόστιμον ἡμῶν - tagasisaabumise päev)), seejärel luuletajanna Sappho lüürilistes luuletustes. Aga sama sõna on kasutusel ka teiste luuletajate loomingus ja antiikteatris (Aischylos, Euripides, Sophokles, Kallimachos jne.), draamatekstides ning muidugi antiikaja filosoofide kirjutistes (Platon, Plutarchos, Athenaios jne.)

Nagu keeleteadus nii ka filosoofia arendab edasi sõna „nostalgia” täpset tähendust: algselt on tegemist „hääbumise ja igatsuse seisundiga, mille on põhjustanud sünnimaast või paigast, kus kaua aega on elatud, eemalolekust tingitud painav kahjutunne : koduigatsus; [seejärel] melanhoolne igatsus mõne ihaldatud asja järele või millegi järele, mida pole kogetud; [lõpuks] rahuldamatata jäänud ihalus”.

Lisaks sellele tähendab „nostalgia” igatsustunnet kellegi või millegi järele. Just sellel põhjusel kasutame meiegi seda sõna, suuresti romantismiajastu mõjul, samas tähenduses, mis talle antiikajal omistati. „Harjumuspärase kaotusest tingitud nostalgia”, ütleb Balzac. Niisiis on nostalgia pigem kurbusest ja kiindumusest kantud tunne, mis seondub „minevikuga”, eriti mõne erilise hetkega, mida oleme läbi elanud koos ühe või mitme inimesega. Näiteks igatseme taga „vanu häid aegu”; paljud inimesed „vaatavad tagasi”

tundes igatsust möödaniku paremate aegade järele; mõni inimene muudab meid nostalgiliseks jne..

Tänapäeva eesti keel kasutab paljude euroopa keelte eeskujul omadussõna „nostalgiline” minevikku esilekutsuvas tähenduses: nostalgilised mõtted või nostalgiline igatsus möödanikus aset leidnu suhtes, ning samas ka tunnete kirjeldamiseks: keegi, kes on nostalgilises meeleolus, mõtleb tundmuslikult mineviku õnnelikele aegadele. Teiste sõnadega, nostalgia viib mõtted „minevikule”, paneb meid „tagasi vaatama”; just sama mõte sisaldub tegusõnas nostēo (νοστέω) - „tagasi pöörduma või tagasi tulema” (vt. „Odüsseia” nõstimon êmar) - mõjutades ja kujundades tegelikult kogu arusaamist elust üldiselt. Seega on tänapäeva arusaamades ja mõtteeiis valdav just mõiste „nostalgia” alg(eli)ne filoloogiline ja filosoofiline sisu.

Mõiste „nostalgia” teoloogiline tähendus

Samas uurides termini „nostalgia” etümoloogiat, mis annab meile selle mõiste täpse sisu, näeme, et see on pisut erinev filosoofide pakutud tähendusest. Sõna tuleneb vana-kreeka tegusõnast nost-algō (νοστ-αλγῶ), mis koosneb sõnadest nosto-s (νόστος) ja algo-s (άλγος) Nosto-s nii tegu-kui nimisõnana tähendab „tagasi tulema, tagasi pöörduma ning vastavalt tagasipöördumist, naasmist, enda uuesti sisseseadmist jne, aga ka ihaldust, muret, soovi.” (Vt. Oi Nόστοι - „Tagasipöördumised” on eepilise luulekogu pealkiri, mis räägib kreeka kanglaste kojupöördumisest pärast Trooja vallutamist). „Algo-s”, samuti nii tegu-kui nimisõnana, tähendab „kannatama; ebamugavust, kannatust, valu ja piina tundma.”. Nost-algō liittegeusõnana tähendab „hingepeena kannatades kedagi või midagi ihaldama.”

Keeled, mis selle mõiste vana-kreeka keelest laenasid, võtsid üle ainult nimi- ja omadussõna, jättes kõrvale tegusõna nost-algō, milles väljendub sõna esmane ja tõeline tähendus. Näiteks: nost-algō tulla ühel päeva tagasi sünnikoju või kodumaale – tegevus, mis leiab aset tulevikus – olles tingitud minevikust s.t. eeldades varasemat teadmist ja kogemust.

Eelpoolõeldut aluseks võttes näeme, et nostalgia võib mõnel puhul olla seotud millegagi, mis leiab aset tulevikus. Või vähemalt, et tegemist on märksa neutraalsema terminiga, mis võib puudutada nii tulevikku kui minevikku. Kuid tegelikkuses pandi antiikfilosoofias rõhk elu „minevikule” ning sama lähenemine on jäänud määravaks ka tänapäeva filosoofias nii Euroopas kui mujal maailmas. Samas suunas on liikunud ka kaasaaja ajalugu ja romantism. Nii juhtubki, et nostalgiat tundes on meie mõtted suunatud „minevikku” või „tahapoole”, samas kui meie elutee suundub tulevikku, vaadates ettepoole...

Ka ajalugu aitab mõnikord kaasa nostalgia-tunde tekitamisele põhjustades „ajaloolist nostalgiat”, aga „jõed ei voola tagurpidi” (nagu ütleb kreeka vanasõna) : see nostalgia on eoniline (sekulaarne) olles eonismi** põhiosis.

(Piisab kui vaatame, milline mõtteviis valitseb õigeusu etnilistes diasporaades läänemaailmas, et näha millisel määral see „eooniline nõstimon êmar” kujundab õigeusklike kristlaste kiriklikku elu kogu maailmas, eriti aga õigeusklike vahelist osadust ja nende suheteid teiste kristlastega). Kuidas siis nii on juhtunud?

On tõsi, et taoline filosoofiline kontseptsioon on ontoloogilises mõttes väga problemaatiline, sest see on seotud arusaamaga ajast. Antiikaja filosoofia aluseks oli tsükliline aja käsitus. Sel põhjusel töid filosoofid selle „tsüklilise” elemendi sisse ka „nostalgia” mõistesse. Ja andsid sellele tegelikult elu seisukohalt negatiivse sisu.

Kirikuisad pööravad eoonilise nostalgia tähenduse ümber

4 ja 5 sajandil, kirikuisade teoloogia ajastul, said ajakäsitlusele osaks äärmiselt põhjalikud muudatused, eriti tänu Kapadookia kirikuisadele ja hiljem Maksimus Tunnistajale. Tegelikult pöörasid kirikuisad ajaperspektiivi pea peale tuues sellesse uue elemendi : ootuse, mis sellest alates oli suunatud tulevikku. Läbi sajandite kuni tänase päevani on kirikuisade nostalgia seotud üksnes tulevikuga, kasvades iga päeva... iga sajandi... iga aastatuhandega... Sellest uuest perspektiivist lähtudes on nostalgia suunatud tulevikku ja seostub millegagi, mis tule(ne)b tulevikust... Ehk teisisõnu nostalgia peab silmas tuleviku tõelisust, mis on „juba nähtav” ja „veel mitte” teostunud, ja mis tegelikult on seotud Kellegagi, kes tuleb tulevikust... Sellel põhjusel tähendab nost-algô kirikuisade arusaama kohaselt „piinavalt [algos] ihkama [nostos] näha/kohata kedagi”, kes tuleb – kes on juba tulemas – minu/meie poole. (Tegelikult on nii, et meie läheme ja tema tuleb). Nagu näha, ei ole kirikuisade nostalgia ei sarnane ega erinev, see on lihtsalt suunatud täiesti teisele poole, sest on eshatoloogiline..., ta koondab endasse viimsete asjade valgust... Seega ei ole nostalgia nüüdsest enam tagasiviimine või tagasipööramine. Sellest tulenevalt omab eshatoloogiline nostalgia elu seisukohalt olulist tähendust ja dünaamilist sisu. On kummaline, et kaasaegsed filosoofid pole suutnud ära tunda või suisa ära muuta vanaaja nostalgia sisu – ja modus vivendi’t – ning läbi näha selle mõiste muutumist ajas.

Nüüd on meil kaks „nostalgia”, esimest iseloomustab põgenemine oleviku eest, teist olevik täis väge ja liikumist tuleviku suunas eesmärgiga tegutseda, otsustada ja oodata kedagi või midagi. Esimene on seotud langemise mälestusega, ihalusega, mis on pigem kurb ja teostamata, idealiseerimisega. Uus –uue ontoloogilise sisuga – nostalgia ei armasta põgeneda „minevikku” ja vihkab mälestusi (kui väljenduda luuleliselt, siis „armatus ei vaja mälestust”), et „tagasi pöörduda”... Ometi on iga jumalik liturgia nostalgiline, tundes igatsust mitte mineviku järele, vaid Isiku järele, kes tuleb tulevikust... Seega vaatab nostalgia elu väga pinevalt ja tal on eshatoloogiline sisu ja perspektiiv. Ning lõpuks on meie teisel „nostalgial” just see sama positiivne sisu, mis sisaldub sõna etümoloogias: sõna „nostalgia” on otseselt seotud sõnadega „lootus” ja „ootus”, olles nende

sünonüüm. See nostalgia on kõikide inimeste ja kõigi rahvaste jaoks, eriti aga noortele...

Eshatoloogiline kohtumine

Kokkuvõtteks on igati sobiv tsiteerida üht lühikest lugu kogumikust „Gerontikon”, mis näitab väga ilmekalt sedasama, millest ka Abba Dositheus räägib oma „Askeetlikes kirjutistes”: tõelised inimsuhted ei toimi inimeste vahel otse, vaid käivad läbi Jumala. Teisisõnu, armastus teise inimese vastu viib läbi Armastuse, kes on tulevane elu... „Gerontikon” jutustab loo ühe munga emast, kes, tundes oma elu lõppu liginevat ja „nostalgias” poja järele, keda ta kaua näinud ei olnud, asus teele Egiptuse Thebaisse, et teda veel „viimast korda” näha. Ühe lähikondse saatel reisis ta poega otsides suurte raskustega läbi kõrbe. Mõne aja möödudes teavitasid askeedid munku, et ema otsib teda. Alguses keeldus ta emaga kohtumast, aga kuna ema visalt peale käis, läks munk emale vastu, jäi eemale seisma ja hüüdis talle: „Ema, palun mine ära!”. „Ei”, ütles ema, „olen tulnud nii kaugele, et sind näha.” „Ei, ema”, jäi munk endale kindlaks, „palun mine ära”. Ja ta lisas: „Kohtume Jumalariigis”... Seejärel pöördus ta tagasi kõrbe.

See eshatoloogilisest mõtteviisist ja modus vivendist kantud juhtumus tuletab meelde ühte teist sündmust – 40 märtri kannatusi ja surma (kelle mälestuspäeva me tähistame 9. märtsil) – kui neljakümnenda märtri ema veenis poega mitte soovist teda „enda juures hoida” – mis on omane loomulikule tasandile, mis on naistele loomu-poolest omane – vaid ajendatuna soovist näha teda koos ülejäänud kolmekümne üheksa märtriga „Jumala juures”. Ja Jumalariigis... Need kaks sündmust peegeldavad seda eshatoloogilist nostalgiat, mis on „nostalgilises mõttes” alati suunatud teistele ja pakub neile „eshatoloogilist kohtumist” Jumalariigis... Just Jumalariik loob uut laadi inimestevahelised suhted, suhted, mida ei määratle enam eoonilised parameetrid, vaid kirikuisadele nii armas nostalgiline ootus, mis on kallis igaühele, kes on armunud Armastuse kuningriiki...

Nostalgiline „uus loodu”

Saint-Exupéry ütles nostalgia kohta, „et see on igatsus ei tea mille järele”... Meie aga teame täpselt ja meie igatsus on väga selgelt määratletud... Me näeme, et nostalgia seostub elu enese, inimese ja eriti noore inimese tulevikuväljavaatega, sest annab talle suundumuse ja suuna – ning mitte enam käsu ja korralduse... - ajas ja ruumis, mitmeid sihte ja tegutsemisvõimalusi, tulevikuootuse... Ning lõppkokkuvõttes võib see nostalgia anda inimesele tagasi elu ja anda uue hingamise tuimadele ja arhetüüpsetele arusaamadele nii inimesest kui inimkonnast. Sellisel puhul pole see „nostalgiline pilguheit”, „eshatoloogiline nõstimon ëmar”, mis väljendab ilmselgelt „Jumalariigi-igatsust”, üldse enam kurva alatooniga; see on lihtsalt eshatoloogiline...

Teiste sõnadega, eshatoloogiline nostalgia on omane inimkonna „eksistentsiaalsele (ontoloogilisele) perspektiivile... Kui keegi on Kristuses, siis ta on uus loodu, vana on möödunud, vaata, uus on sündinud (2 Ko 5, 17). Just see „uus loodu” teeb meist tõelised armunud, muudab meid valgust-vastuvõtjaks, valgustkiirgavaks ja nostalgiliseks...

* Viimsete asjade, Jumalariigi igatsus. Tõlgitud ajakirjast „Le Messenger Orthodoxe” nr, 139 (II/2003), lk. 77-82.

** Sõnast eoon (αιων)- ajastu, sajand, aeg. Mõiste “eonism” tähistab selliste inimeste mõtteviisi, kes küll usuvad Jumalat, kuid ometigi ei suuda (Ef 2, 2) panna seda Jumalat [“Pantokraatorit” (vrd Usutunnistus)] “oma elu keskmesse”. Tõsiasi (Mt 13, 22; Mk 4, 19), mille reaalseks tagajärjeks on elu “heterotsentriline perspektiiv”, mis viib eemale (2Kr 4, 4) Jumalast, sest „armastatakse käesolevat ajastut” (2Tm 4, 10), ja mis asetab inimese (Lk 20, 34) “selle maailma” (Jh 18, 36-37) möötmesse. Tegemist on loomisesisese kategooriaga, asju mõistetakse loodu seisukohalt, “selle maailma” mudeli järgi (Rm 12, 2) - täiesti unarusse jääb eshatoloogiline perspektiiv (Ef 1, 21; Hb 6, 5; Tt 2, 12) – ehk siis taas kord eelistatakse käesolevat ajastut tulevasele ajastule. Eonism on inimese surumine maailma, ajaloo ja looduse raamidesse. Ning kiriklik eonism ei jäta ruumi eshatoloogiale otsides enesele õigustust käesolevas ajas ja maailmas.